

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1968.4.02>

J. SAAT

NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMINE EESTI VALDADES OKTOOBRIREVOLUTSIOONI PÄEVIL

(november 1917—veebruar 1918)*

7. Virumaa valdades

Virumaal osutas kodanlus nõukogude võimule eriti tugevat vastupanu. Endise Viru maakonnavalitsuse juhtivad tegelased jätkasid oma tegevust põranda all, saates vallavalitsustele¹ maakonnavalitsuse nimel ringkirjaliselt mitmesuguseid käske ja korraldusi, millede kutsusid neid uuele võimule vastupanu avaldama ning tema korraldusi boikoteerima.

Ühes niisuguses kontrrevolutsioonilises ringkirjas teatas «Viru maakonna valitsus» ringkirjaliselt kõigile vallavalitsustele maakonnas, «et Eesti Kubermangu Teataja erilislas nr. 44, 4. novembrist väljakuulutatud ajutised määrused täitmata tulevad jätta. Samuti tulevad täitmata jätta ka kõik muud sarnased teadaanded ja käsud, mis vallavalitsustele otsekohe väljaspool maakonnavalitsust saadetakse.»²

Kodanlusmeelsed vallavalitsused võtsidki neid «käske» kuulda ja takistasid jõudumööda tööraha nõukogude loomist. Kuid mitte kõik vallavalitsused ei olnud kontrrevolutsioonilised. Viimastel kodanlusaegsetel vallaomavalitsuste valimistel, mis toimusid 1917. aasta septembri lõpul ja oktoobri algul, olid nii mõnegi vallavalitsuse etteotsa pääsenud progressiivsed jõud, kes paljastasid kodanluse seadusvastaseid manöövreid.

Nii saatis Püssi vallavanem eespool tsiteeritud «ringkirja» Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele ja märkis kaaskirjas: «Seda Viru maakonnavalitsuse ringkirjalist ettekirjutust arvesse võttes palub Püssi vallavalitsus Teie kui Eestimaa kõrgema võimu esindaja käest aru, kui takistavalt see ettekirjutus neis valdades, kus vallavõim kodanlaste või mitteklassiteadlike tööliste käes on, maatööraha organiseerimise peale mõjub. Püssi tööraha kiht on praeguse valitsuse programiga täiesti nõus, muud kui ootab aga ikka enam ja enam energilisemaid samme selles sihis. Püssi teadlike tööliste arvates tuleks Eestimaal tööliklassi diktatuur täies ulatuses maksma panna ja kohe, — selleks tuleks igasse valda Teie volitusega emissar saata, kes seni kohapeal viibiks, kuni uue võimu organid on loodud ja teadlikum osa proletariaadist on sõjariistu pandud.»³

Kahjuks ei olnud Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteel võimalik

* Algus «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateadused» 1968, nr. 2, lk. 138—159; nr. 3, lk. 239—263.

¹ Virumaal oli 1917/18. aastal 38 valda: Aaspere, Avanduse, Erra, Iisaku, Illuka, Joala (Auvere-Joala), Jõhvi, Järve, Kaarli, Kalvi, Kohtla, Kunda-Malla, Küti, Maarja (Haljala), Mustajõe, Mäetaguse, Paasvere, Pada, Palmse, Peetri, Porkuni, Püssi, Rakvere, Roela, Rügavere, Saksi, Salla, Sõmeru, Tudulinna, Undla, Vaivara, Vao, Varangu, Vasknarva, Verhneselo, Vihula, Vohnja ja Voka.

² ORRKA, f. R-1290, nim. 2, s.-ü. 4, l. 31.

³ Sealsamas, l. 31 p.

igasse valda alalist volinikku saata, küll aga määrati tööle instruktorid, kes käisid kohtadel töörahva organiseerimist juhtimas. Vahepeel tegid seda ka Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee volinikud.

Mitmed teisedki Virumaa vallad, kus vanades vallanõukogudes leidis töörahva esindajaid, esitasid kaebusi endise maakonnaavalitsuse esimehe M. Juhkami ja sekretäri A. Anderkopi kontrerevolutsioonilise tegevuse kohta. Nende tegevust arutati ka Vihula vallanõukogu koosolekul. Kuna mõisate majapidamine oli korrast väga ära ja mõisnikud vilja välja vedasid, pidas koosoleku juhataja soovitatavaks, et mõisates seataks sisse kontroll, kes aitaks tagada varanduse alalhoidmist. Samuti juhtis ta tähelepanu sellele, et omaaegse Viru maakonnaavalitsuse tegelased keelavad oma kirjaga täitmast Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee otsust maatameeste ja väikemaapidajate nõukogude valimise kohta. Juhataja arvas, et mõisates tuleks kontrolli teostamisel käia Eesti Täitevkomitee otsuse järgi. Kuna aga Vihula vallanõukogus enamus kindlalt tööliste ja maatameeste käes oli, siis tegi ta ettepaneku, et vallanõukogu kuulutaks end maatameeste ja väikemaapidajate nõukoguks ja tunnistaks kontrolli mõisate varanduse üle tarvilikuks. Need ettepanekud võeti vastu ühel häälel. Saadikuteks Virumaa Nõukogusse valiti Joosep Ukareda ja Artur Reineberg.⁴

Ka Vihula vallavalitsus teatas Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele, et sealse vallanõukogu 19 liikmest on ainult 4 väikemaapidajate esindajat, ülejäänud 15 aga on kõik töölisel ja maatamehed, põhjendades nii vallanõukogu kuulutamist töörahva nõukoguks.⁵

«Kaksikvõimu» vastu, mida Viru maakonna kodanlikud tegelased püüdsid sisse seada, avaldas protesti ka Joala vallavalitsus. Oma kirjas Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele kurdab ta, et ei tea, mida teha, kuid avaldab arvamust, et uusi valimisi ei oleks vaja, sest nende vallas olevat ainult kahte liiki kodanikke. Esiteks, enam-vähem suuremate kruntide omanikud, kes mõisarenti rahas tasuvad, ja teiseks, vabadikud, kes seda oma tööga teevad. Viimased olevatki endi hulgast vallanõukogu liikmed valinud.⁶

Kuna ettepanekuid nimetada vallanõukogud ümber töörahva nõukogudeks saabus mitmelt poolt, siis saatis Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee 22. novembril kõigile valla- ja alevivalitsustele ringkirja, milles nõuti, et seal, kus 19. novembril ei olnud võimalik valimisi korraldada, tuleb need ära pidada hiljemalt 17. detsembriks. Ühtlasi rõhutati: «See asjaolu, et mõnedes vallanõukogudes enamus maatameeste ja väikemaapidajate käes on, ei või mitte põhjuseks olla, et valimisi ära pidamata jätta.»⁷

Kalvi valla töörahvas sai nõukogude võimu rajamisel ja kindlustamisel suurt abi Aseri tsemenditehase töolistelt. Juba enne Oktoobrirevolutsiooni olid siin maatamehed ja väikemaapidajad vallanõukogu ümbervalimistel enamuse saanud. Ka töörahva nõukogu valimisi ei suutnud kohalikud «suurnikud» takistada.⁸

Pärast töörahva nõukogu valimist ja võimu üleminekut valla täitevkomitee kätte muutus olukord Kalvis põhjalikult. Valla saadik Arm teatas Eestimaa maatameeste konverentsil 3. detsembril, et kolmes mõisas on töölis kontroll sisse seatud. Toiduainetega aga oli Kalvis raskusi, sest valla toitlusameti eesotsas oli kaupmehes hangeldaja Suurkaev, kes müüs vilja ja muid aineid soome spekulantidele.⁹

Jõhvi valla maatameeste ja väikemaapidajate koosolek valla töörahva nõukogu valimiseks toimus tuletoojate seltsi saalis. Koosolekut juhatas Tallinna punakaartlane V. Reinvaldt, kes luges ette leninliku maadekreedi põhiseisukohad ja selgitas mõisate ülevõtmise tähtsust. Nõukogu otsustati valida 6-liikmeline.

⁴ Sealsamas, l. 34.

⁵ Sealsamas, l. 33.

⁶ Sealsamas, l. 118.

⁷ Sealsamas, l. 119.

⁸ «Tööline» 13. nov. 1917.

⁹ «Maatamees» 16. nov. ja 9. det. 1917.

Suuremat vaidlust tekitas küsimus, kas hääletada kinniselt või lahtiselt. Et mitte asjata aega kulutada, otsustati viimase kasuks.¹⁰

Toitlusküsimuse all võttis sõna Jõhvi mõisa teener ja nõudis, et punakaartlastel peaks mõisast toidu saamiseks toitluskomitee korraldus olema, kui nad tulevad mõisat üle võtma. Koosoleku juhataja Reinvaldt märkis, et varem ei ole nende käest niisugust tunnistust nõutud, kuid avaldas arvamust, et kui soovitakse, siis võivad nad vajaliku tunnistuse nõutada.¹¹

Voka valla tööliste, maatameeste ja väikemaapidajate koosolek toimus 26. novembril. Koosolek nõudis, et «Viru maakonnavalitsus», kes vallavalitsustele kontrrevolutsioonilisi ringkirju laiali saadab ja nõukogude valitsust ei tunnusta, viibimata likvideeritaks ning valitaks maakonna tööraha nõukogu. Samal koosolekul moodustati valla tööraha nõukogu valimiskomisjon.¹²

Järve valla maatameeste ja väikemaapidajate koosolek valla tööraha nõukogu valimiste ettevalmistamiseks toimus 26. novembril Valaste koolimajas. Kokkutulnuile selgitasid poliitilist olukorda seltsimehed R. Siitas ja toitluskomitee esimees V. Simm. Kuna Kerenski-aegne vallanõukogu tööraha nõukogu valimisi saboteeris, nõudis koosolek tema kohest laialisaatmist. Valla maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu valimiste eeltööde tegemiseks moodustati 5-liikmeline valimiskomisjon, kes töötas käsikäes Järve Töölisühingu juhatusega. Saadikuks Tallinnas toimuvale maatameeste konverentsile valiti August Peri.

Ka Järve maatameeste ja väikemaapidajate koosolek nõudis lõputegemist endise Viru maakonnavalitsuse juhtivate tegelaste kontrrevolutsioonilisele tegevusele.

Otsustati ära keelata vilja, loomade jne. müük valla mõisatest ja mõisad kohe pärast tööraha nõukogu valimist üle võtta.¹³

18. detsembril võttis Tööraha Nõukogu Täitevkomitee üle vallavalitsuse ja valla piirides olevad neli mõisat. Purutagurlik vallakirjutaja tagandati.¹⁴

Iisaku vallaski ei tahtnud suurnikud midagi teada tööraha nõukogu valimistest.¹⁵ Kohalik töörahas palus Tallinnast abi. Sealt saadeti viis punakaartlast, kes jõudsid kohale 28. novembri õhtuks, parajasti selleks ajaks, kui vallamajas oli algamas suur rahvakoosolek.

Valla jõukam kiht oli «omakaitse» salga abil püüdnud organiseerida isegi relvastatud vastupanu ja jaganud selleks püsse välja. Punakaartlastele nad vastu panna siiski ei julgenud. Küsimusele, kas nad tunnustavad uut valitsust, vastasid endised vallametnikud eesotsas talitajaga ja valla tagurlike kildkondade esindajad, kes olid koratusi organiseerinud, üsna tagasihoidlikult, et nõukogude võimu mittetunnustamine nende poolt olevat olnud tingitud teadmatusest. Nüüd tundvat nad uut võimu paremini ja alluvat talle tõrkumata.

Pärast seda käisid punakaartlased vallas ringi ja korjasid kontrrevolutsioonilistelt elementidelt ära püssid. Nn. omakaitsele oli antud 15 püssi, neli püssi leiti Iisaku mõisa omaniku juurest, kaks võeti ära mõisavalitsejalt, jättes talle ühe püssi «enda kaitseks».¹⁶

Kõigist neist «omakaitsevaelastest», kellelt püssid ära võeti, sai karistada ainult üks, suuratalunik Robert Kukku, kes ähvardas Iisaku Täitevkomitee esimeest maha lasta. Tallinna Revolutsiooniline Tribunal mõistis ta kaheks nädalaks aresti.¹⁷

¹⁰ Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu valimismäärustikus oli öeldud, et valimine toimub salajase hääletamise teel. (ORRKA, f. R-1295, nim. 1, s.-ü. 1, l. 50 p. — 52.) Tegelikult hääletati paljudes valdades lahtiselt ja kui proteste ei esitatud, jäid valimiste tulemused kehtima.

¹¹ ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 396, l. 3.

¹² «Maatamees» 5. dets. 1917.

¹³ «Tööline» 4. dets. 1917; «Maatamees» 5. dets. 1917.

¹⁴ «Tööline» 23. dets. 1917.

¹⁵ Kuigi Kerenski-aegne Iisaku vallanõukogu oli valitud 63 suurataluniku poolt, nimetas ta end siiski «demokraatlikuks esinduseks», kuulutas aga samal ajal miilitsa kaudu, et ta laseb arreteerida tööraha koosolekute korraldajad. («Eesti Teataja» 12. dets. 1917.)

¹⁶ «Eesti Teataja» 4. dets. 1917.

¹⁷ ORRKA, f. R-1295, nim. 1, s.-ü. 64, l. 6. Kuidas kodanlik «Uus Päevaleht» neid

Rakvere vallavalitsus levitas vallas üleskutset, milles ta laimas kohalikku tööraha nõukogu ja õhutas talle vastu hakkama. Hiljem aga löid vallavanem ja kirjutaja kartma, et neid võidakse vastutusele võtta ja saatsid välja uue kirja, milles tunnistasid, et nende poolt lehitatud üleskutse olevat olnud suur eksisamm.¹⁸

Vao Valla Tööraha Nõukogu valiti 1917. aasta novembris Väike-Maarja seltsimajas toimunud tööraha koosolekul. Nõukogu esimeheks sai P. Vettik, sekretäriks J. Martinson. Virumaa Tööraha Nõukogusse valiti kaks saadikut — Aleksander Mustasaar ja Emilie Kõök.¹⁹

Poliitilisest olukorrast Sagadi (Palmse) vallas 1918. aasta veebruari keskpaiku kirjutas «Eesti Teataja»: «Sagadi vallas on kodanluse mõju veel tugev ja töörahas loid. Tööraha nõukogu valimisest ei tehta siin väljagi. Käidi küll kord vallamajas valimas, kuid ikkagi jäeti endised tegelased edasi ametisse.»²⁰

1917. aasta suvel olid Palmse valla popsid ja maatamehed esinenud aktiivselt ja võtnud enda kätte Kunda mõisa omaniku Girard de Soucantoni heinamaad, mille puhul mõisnik palus abi kubermangukomissar Poskalt.²¹ Hiljem aga nõrgenes maakonna VSDT(b)P organisatsioonide selgitustöö Sagadi tööraha hulgas ning tekkis loidus.

Voka vallast kirjutas «Tööline»: «Pühapäeval, 26. nov. peeti siinses vallamajas maatameeste koosolek, kus valiti tööraha nõukogu ja saadik Tallinna maatameeste konverentsile. Juhatas G. Kippar. Nõukogusse valiti 11 liiget.»²²

Tudulinna tööraha nõukogu valimised toimusid 11. jaanuaril 1918 vallamajas. Pärast seda kaebasid valla elanikud Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele, et olevat rikutud valimismäärustikku. 1850 elaniku kohta oleks tulnud valida 9, mitte aga 20 saadikut, nagu valimiste juhataja A. Trempel lasknud valida. Kaebajate arvates kavatsesid seadusvastasel ametis olevatele isikutele rahva rahast tasu maksta, mille vastu kaebuses protesteeriti.²³ Vastuseks pani Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee ette, et üleliigsed nõukogu liikmed tagasi astuksid.²⁴

Vihula vallanõukogu arutas tööraha nõukogu valimiste küsimust 15. novembril. Kuna septembris valitud vallanõukogus oli täielik enamus maatameeste ja väike-koopidajate käes (15 maatainimest ja väikemaapidajat ning 4 suurema koha omanikku, vallavanemaks maatamees Johann Bergstein)²⁵, otsustas ta end tööraha nõukogu-kuulutada. Samal koosolekul valiti esindajad maakonna tööraha nõukogusse. «Viru maakonnavalitsuse» ettekirjutus täita ainult tema korraldusi, tunnistati kontrrevolutsiooniliseks.²⁶

Niisugune vana vallanõukogu ümbernimetamine ei olnud seaduspärane ning tuli korraldada valimised.

sündmusi «valgustas», selgub tema 5. detsembri numbris ilmunud kirjutisest «Võimu jahil lisakus», mille väljalõige leidub ORRKA, f. R-1295, nim. 1, s.-ü. 8, l. 5 p. Selles kirjutatakse: «29. nov. oli lisaku vallamajas ametnike vahetus. Kõik endised valla ametnikud tagandati ametist ning asemele pandi tööliste ja soldatite komitee (muidugi kõik enamlased). Ka miilits tagandati ametist. Kohale oli toodud Rakverest või Tallinnast punast kaardiväge ja selle abil sunniti kõik endised ametivõimud lahkuma.... Peale selle, kui uus valitsus võimu enda kätte võttis, algasid kohe kinnivõtmised ja ülekuulamised....»

¹⁸ «Eesti Teataja» 18. jaan. 1918.

¹⁹ Aleksander Mustasaar, 40 aastat tagasi. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 505—506. 1917/18. aastal paistis Väike-Maarja alevikus ja Vao vallas oma aktiivsusega silma bolševik Emilie Kõök, kes oli sündinud Kroonlinnas 1883. aastal. Töötades Vene-maal mitmes linnas, hakkas ta koos vennaga osa võtma revolutsioonilisest liikumisest. 1917. aastal asus ta elama küdi juurde Vao valda. Suri 1958. aastal. (O. Landberg, Emilie Kõök. Rahvasuus Punane Kadri. «Punane Täht» 17. jaan. 1967.)

²⁰ «Eesti Teataja» 14. veebr. 1918.

²¹ ORRKA, f. R-1393, nim. 1, s.-ü. 38, l. 184.

²² «Tööline» 4. det. 1917.

²³ ORRKA, f. R-1290, nim. 2, s.-ü. 4, l. 339.

²⁴ Sealsamas, l. 340.

²⁵ «Maatamees» 28. sept. 1917.

²⁶ «Tööline» 25. nov. 1917.

Enne valimisi pãris vallavalitsus Eesti Tõõrahva ja Sõjavãelaste Nõukogu Tãitevkomiteelt, keda lugeda vãikemaapidajaks, sest ta ise ei olevat kompetentne seda otsustama. Mõõdupuu «kes teiste palgatõõd ei tarvita» olevat kaunis veniv. Nãiteks maomanik, kes pãlgalisi oli tarvitanud, mõiõs suvel koha ãra ja elab nõiõd kãsitõõlisena võõras majas. Teine pidas suvel pãlgalisi, talvel aga hoiavad naisega kahekesi talumajapidamise korras. Vallavalitsus pãris, kas tuleb nad nimekirja võtta. Teine nãide. Perekond koosneb isast, emast ja kahest tãisealisest lapsest ja peab 40-tiinulist kohta pãlgaliste tõõlisteta — neil kõigil on valimisõigus. Teine perekond, lesk naine vãikeste lastega, ei suuda oma 10-tiinulist kohta harida, peab aastasulast ja jããb valimisõigusest ilma.²⁷

Eesti Tõõrahva ja Sõjavãelaste Tãitevkomitee jãttis kõik need kõiõmused nagu ikka valla oma tõõrahva lahendada.

10. detsembril toimusidki Vihulas tõõrahva nõukogu valimised. Jãrgmisel pãeval peeti ãra nõukogu esimene koosolek, kus moodustati tãitevkomitee.²⁸

Nii Venemaa Asutava Kogu valimistel 1917. aasta 12.—14. novembril kui ka Eesti Asutava Kogu valimistel 1918. aasta 21.—22. jaanuaril sai bolõševike nimekirja Vihulas kõige rohkem hããli. Novembris 1917 said bolõševikud 384, kõik teised parteid kokku — 418, jaanuaris 1918 vastavalt 509 ja 534 hããlit. Seega said bolõševikud mõlemal korral umbes 48 protsenti antud hããltest.²⁹

Põssi Valla Maatameeste ja Vãikemaapidajate Nõukogu pidas oma esimese õldkoosoleku 20. novembril. Ta tunnistas kodanliku maapäeva laialisaatmise õjgeks ja vajalikuks ning nõudis, et Virumaa Maakonna Nõukogu õhes maavalitsusega viibimata tagandataks, kuna nad tõõtavad nõukogude võimu vastu.³⁰

Tublisti muret tekitas see, et Põssi toitluskomitee ajas kahtlast ãri eesti ja soome hangeldajatega. Lõpuks tabati rannas Põssi valla toitluskomitee mehed koos kohalike maomanikega, kui nad viljakoomad juba mootorpaatidesse olid laadinud, et neid Soome saata.

Raskusi oli ka sobiva sekretãri leidmisega, kes oleks ausalt teeninud tõõrahva võimu.³¹

Põhapãeval, 28. jaanuaril olid juba teist korda Vaivara valla tõõrahva nõukogu valimised. Seegi kord oli vallavalitsus kokku kãsutanud kõik «tãiskogu» liikmed, ka suurkohaomanikud, sellest hoolimata, et valimistest võisid osa võtta ainult maatamehed ja vãikemaapidajad, kes võõrast tõõjõudu ei tarvitanud. Maatamehed olid ka seekord aktiivsemad ja nõudsid kindlalt, et hallparunid ja nende jüngrid lahkuksid. Nad ei pidanud miskiks tõõerakondlaste loobumist «vastutusest», kui tõõrahva nõukogu ãra valitakse ja mõiõsaid hakatakse õle võtma. Tãhele panemata jãeti ka tõõerakondlaste «kõige valjem protest, milles kõigile «krundimeestele» valimisõigust nõuti. Samal ajal aga valgusid kohaomanikud tagasi saali, lãrmasid ja ajasid koosoleku nurja.

«See oli võimalik ainult maatameeste ja vãikemaapidajate passiivse hoiaku tõttu, kes

²⁷ ORRKA, f. R-1744, nim. 1, s.-õ. 1, l. 13.

²⁸ «Maatamees» 30. dets. 1917; «Tõõline» 28. dets. 1917.

²⁹ «Maatamees» 21. nov. 1917 ja 31. jaan. 1918.

³⁰ «Eesti Teataja» 5. dets. 1917.

³¹ «Eesti Teataja» kirjutas 19. veebruaril 1918: «Põssi tãitevkomitee sekretãr A. Lindburg teenis hoolsalt kãlasuurnike kandidaate, aga kui ta nãgi, et paljasjalgsed võitsid, siis tundis ka sekretãr end kui Aadam alasti jumala ees olevat ja ta jãeti ka tõõrahva nõukogu sekretãriks. Kuid vanad haavad valutavad ikka, kui paha ilm on tulemas. Nii ka vana kodanliku aja kirjutajahãrra sãdametunnistus hakkas uues silmakirja-seltsimehes valu tegema, sest mõiõsate õlevõtmine lãhenes. Seal pidid vallavanem ja kirjutaja juures olema.

Nõõd tõõmbas mehike pea sidemega kinni, seletades, et see valutab, kãis ja oiõgas. Aga kui ta kuulis, et valla kulul lastakse arst vaatama tulla, siis ajas mees end pusti. Kuid «mõiõsarõõustajat» temast ikkagi ei saanud, sest, nagu ta ise tãhendas, naine või proua olevat talle õtelnud: «Kãas või ametist lahti, aga sina nendega narri mãngima ãra minel!»

Ka toitluskomisjoni tõõd ei tahtnud ta teha.»

lasksid endid kodanlaste ja nende sabarakkude poolt hirmutada,» kirjutas sel puhul «Eesti Teataja».³²

26. novembril Rägavere vallamajja kokkutulnud rahvas otsustas valida töörahva nõukogu, tervitas Tallinna töölisi ja avaldas neile tänu «Maapäeva» laialisaatmise eest. Hüüti: «Elagu proletariaadi diktatuur!»³³

Salla vallas oli maatameeste ja väikemaapidajate koosolek 14. detsembril. Kokkutulnuile selgitati maadekreeti ja töörahva nõukogu valimiste korda ning valiti ajutine 5-liikmeline komitee, kellele tehti ülesandeks kontrollida ja juhtida mõisakomiteede tegevust.³⁴

Padavallas takistas nõukogude võimu organite loomist ja töörahva organiseerimist seal asuva sõjaväekorpuse komitee, kes tegutses käsikäes tagurliku Rakvere maakonnavalitsusega ja lubas viimasele relvastatud toetust.³⁵

Peetri valla maatamehi ja kehvtalupoegi abistasid nõukogude võimu kehtestamisel valla piirides paikneva Narva-Jõesuu alevi bolševikud.

Eestimaa nõukogude II kongressil 13. oktoobril teatas Narva-Jõesuu Töörahva Nõukogu esindaja, et kohalikud talupojad on veel organiseerimata. Nõukogu aga olevat juba vastavaid samme astunud ja organiseerimistöö võtvat hoogu.³⁶

Mõni päev enne Oktoobrirevolutsiooni, nagu kirjutab Narva töörahva häälekandja «Rahvaleht», toimus Peetri vallas maatameeste ja väikemaapidajate koosolek, mille oli kokku kutsunud Narva-Jõesuu Nõukogu. Koosolek otsustas valida oma saadikud Narva-Jõesuu Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Nõukogusse.

Olukorda Peetri vallas kergendas see, et ümbruskonna talurahva hulgas tegid poliitilist selgitustööd Narva-Jõesuus paikneva sõjaväeosa bolševikud,³⁷ kes abistasid Peetri valla töörahvast ka nõukogu valimisel.

Nõukogude võimu organid loodi ja kodanluse võimuaparaat likvideeriti ka Undla, Kohtla, Kunda-Malla, Vohnja ja teistes Virumaa valdades pärast seda, kui oli loodud maakondlik võimukeskus Virumaa Töörahva Nõukogu näol. 29. novembril võttis viimane kogu asjaajamise Ajutise Valitsuse komissarilt M. Juhkamilt üle.³⁸ Nõukogu 1. ja 2. detsembri koosolekul, kus oli esindatud 12 valda, valiti 15-liikmeline Täitevkomitee. Avaldati üleskutte maakonna töörahvale, milles tehti ka teatavaks, et kontrrevolutsioonilise kodanluse kants Virumaal on langenud ning võim Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu kätte läinud. «Maatamehed ja töörahvas,» õhutatakse üleskutses, «korraldage valla töörahva nõukogusid ja võtke maa nõukogude kätte!»³⁹

20. detsembril 1917 teatas Virumaa Töörahva Nõukogu Täitevkomitee vallavalitsustele ringkirjaliselt, et võim on läinud tema kätte.⁴⁰ Valdadesse saadeti instruktorid, kes kohtadel abistasid maatöõrahvast nõukogude võimu kehtestamisel.

8. Võrumaa valdades

Võrumaalgi toimusid valdade töörahva nõukogude valimised ja vallavalitsuste ülevõtmised enamasti detsembri lõpul ja jaanuaris.⁴¹

³² «Eesti Teataja» 20. veebr. 1918.

³³ «Eesti Teataja» 4. dets. 1917.

³⁴ «Maatamees» 21. dets. 1917.

³⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 488.

³⁶ ORRKA, f. R-1233, nim. 1, s.-ü. 8, l. 1—2.

³⁷ «Rahvaleht» 21. okt. 1917.

³⁸ ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 5, l. 15.

³⁹ «Maatamees» 7. dets. 1917.

⁴⁰ RAKA, f. 3886, nim. 1, s.-ü. 312, l. 265.

⁴¹ 1917. aastal moodustasid Võru maakonna Aleksandri (Pragi), Erastvere, Kaagjärve, Kahva, Karula, Kasariitsa, Kioma, Koiola, Kooraste, Krabi, Krootuse, Kähri, Kärghula, Laanemetsa, Lasva, Linnamäe, Loosi, Meeksi, Misso, Mooste, Mõniste, Nursi, Orava, Peri, Pindi, Põlgaste, Rogosi, Rõuge, Rāpina, Saaluse, Sõmerpalu, Timo, Toolamaa, Tsooru, Urvaste, Vaabina, Valgjärve, Vana-Antsla, Vana-Laitsna, Vana-Roosa, Vastse-Antsla, Vastseliina, Vastse-Roosa, Veriora, Viitna ja Võru vald.

Vana aasta lõpul kutsus Peri vallavalitsus koosoleku kokku, et töörahva nõukogu valida. Valijateks olid aga niihästi maatamehed, väikemaapidajad kui ka suurkohaomanikud. Vallakirjutaja luges ette valimismääruse, samuti «Postimehe» artiklid, milleles laimati nõukogude võimu. Mõistagi ei saanud sellise talitusviisi juures töörahva nõukogu valimisest midagi välja tulla. Otsustati see edasi lükata Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseni.

Nõukogude võimuorganite puudumine vallas andis end valusasti tunda maatameeste, eriti maksude ja toitlusküsimuses. Seetõttu ei pääsenud Peri vallavalitsus töörahva nõukogu valimisest ja asjaajamise üleandmisest.⁴² 1918. aasta veebruaris ilmus «Eesti Teatajas» sõnum, milles märgiti, et Peril valiti töörahva nõukogu ning see asus oma ülesannete täitmisele, eeskätt mõisate ülevõtmisele.⁴³

1917. aasta lõpul valiti töörahva nõukogu ja võeti vallavalitsuse asjaajamine üle ka Kähri vallas. Mõisaid selles vallas ei olnud.⁴⁴ «Töölise» kirjasaatja teatas sel puhul Kährist: «Siin valiti töörahva nõukogu. Ka endises vallanõukogus oli peremeeste poolt kõigest 3 ning maatameeste ja väikemaapidajate poolt 12 esindajat. See edu oli tingitud kohalike teadlike tööliste energilisest selgitustööst.»⁴⁵

Erastvere vallavalitsus ei tahtnud kuidagi võimu käest ära anda, kuigi maatamehed ja väikemaapidajad olid 31. detsembril toimunud valla täiskogu koosolekul saanud enamuse ning otsustanud lõpetada vallanõukogu volitused. Samal koosolekul valiti ka 10-liikmeline komitee valla asjade ajamiseks ja 5-liikmeline revisjonikomisjon, kes pidi senise vallavalitsuse tegevust revideerima. Komisjon tuli kokku 11. jaanuaril, et alustada tööd. Vana vallavalitsus L. Leisiga eesotsas aga deklareeris: «Meie ei tunnista ühtegi revisjoni, ei ka uut komiteed, te võite meilt võimu võtta ainult püssitikkudega.»⁴⁶ Kuid lõpuks võeti vallavalitsuse asjaajamine üle siiski ilma püssitikkudeta, sest hallparunid löid kartma, et vastupanu neile mitte midagi head ei too. Vallavalitsuse ülevõtmist alustati 21. jaanuaril 1918. Esialgu õnnestus üle võtta ainult pitsat, kogu asjaajamise ülevõtmise toimus 31. jaanuaril.⁴⁷

Valgjärves valiti maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu 21. novembril 1917. Vallavalitsuse ülevõtmise toimus ka siin palju hiljem.⁴⁸

Kärgula vallas läks võim üle rahulikul teel. 31. jaanuaril luges vallavanem Jaan Leok, kes oli ka valla Töörahva Nõukogu liige, ette Võrumaa Täitevkomitee eeskirja, milles vallanõukogult nõuti volituste mahapanemist ja vallavalitsuse üleandmist Töörahva Nõukogule. Pärast seda alustati vallavalitsuse üleandmist. Kärgula Valla Töörahva Nõukogu esimehe abiks valiti J. Leok, Nõukogu asjaajajaks sai endine valla-sekretär.⁴⁹

Umbes samuti kujunesid lood mitmel pool mujalgi. Sõmerpalu valla Töörahva Nõukogu teatas vallavalitsuse ülevõtmisest 30. jaanuaril. Siingi sai Töörahva Nõukogu esimeheks endine vallavanem, ka sekretär jäi vana.⁵⁰

Vaabina Töörahva Nõukogu ja toitluskomisjoni ühine koosolek toimus 9. jaanuaril 1918 Nõukogu liikme Eduard Vehdleri juhatusel.⁵¹ Vallavalitsus võeti üle 31. jaanuaril. Endise vallanõukogu 12 liiget avaldasid protesti, sest valla Töörahva Nõukogu ei olevat valitud seaduslikul alusel, s.o. Eesti Töörahva Kommuni põhiseaduse eelnõu III osa järgi. Nagu selgus, polnud see protest millegagi põhjendatud.⁵²

⁴² «Eesti Teataja» 10. jaan. 1918.

⁴³ Sealsamas, 19. veebr. 1918.

⁴⁴ ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 213, l. 5.

⁴⁵ «Töölise» 12. dets. 1917.

⁴⁶ «Eesti Teataja» 24. jaan. 1918.

⁴⁷ ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 26, l. 1.

⁴⁸ Sealsamas, s.-ü. 42, l. 1; ka s.-ü. 15, l. 2.

⁴⁹ Sealsamas, s.-ü. 26, l. 3.

⁵⁰ Sealsamas, l. 5.

⁵¹ Sealsamas, s.-ü. 25, l. 1.

⁵² Sealsamas, l. 7. Eelnõu III osa kannab pealkirja «Valla ja alevi töörahva nõukogu võimkond ja valimiskord». (Vt. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 631.)

Võru valla maatameeste ja väikemaapidajate koosolek toimus 19. novembril. Kuna vallavalitsus töörahva nõukogu valimistesse käegalöövalt suhtus, moodustati 4-liikmeline valimisi ettevalmistav komisjon. Valimised määrati 26. novembrile. Valimiskoosolek toimuski sel päeval. Pärast seda, kui komisjon oli läbi vaadanud esitatud kandidaatide vastavuse nõuetele, toimusid valimised kuulidega balloteerides.⁵³ Nõukogu koosolekul, mis toimus 30. novembril, valiti esimeheks Johan Roht ja kirjatöimetajaks Alviine Samoson.⁵⁴

Kuid jõukad peremehed ei tahtnud Töörahva Nõukogu tunnistada. 6. detsembril kutsus vallavalitsus Nõukogude valitsuse maadekreedi ärakuulamiseks kokku «täiskogu». Jõukad talupojad, kes koosolekul enamuse moodustasid, deklareerisid, et nemad ei tunnusta ei Nõukogude valitsust ega valla Töörahva Nõukogu, kelle valimised olevat toimunud nende nõusolekuta. Endine vallakirjutaja P. Linna nõudis, et valitsusest peaksid osa võtma ka kodanlikud parteid. Samuti ei olevat õige, et valla Töörahva Nõukogu koosnevat ainult bolshevikest. Seepeale loeti «täiskogule» ette Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee määrus, kus räägiti sellest, et vallavalitsused, kes saboteerivad, tuleb kohtulikule vastutusele võtta.⁵⁵ Kuid vana vallavalitsus tegutses Töörahva Nõukogu kõrval veel ligi kaks kuud ja võeti üle alles 30. jaanuaril 1918.⁵⁶

Vastseliina vallas tegid hallparunid ägedat nõukogudevastast agitatsiooni. 5. detsembril kutsus vallavalitsus töörahva nõukogu valimiseks kokku valla «täiskogu», vahet tegemata töörahva ja suurperemeeste vahel. See oli otsene valimismääruse rikkumine. Koosolekust osavõtavad kodanlike parteide esindajad seletasid, et töörahva nõukogu moodustamine olevat enneaegne. Piisavat Kubermangu Maanõukogust ja maakonnannõukogudest, kes maaküsimusi ja maavalitsemist korraldavat ja kelle tegevuses vahelesegamine ei olevat soovitatav. Otsustati «selles vallas töörahva nõukogu mitte valida, niisamuti mitte valida ka asemikku Võru maakonna maatameeste ja sõjaväelaste nõukogusse, usaldades valitsemist juba tegevuses olevate maavalitsuste hooleks, kuni uuesti kavatsetud Eesti Asutav Kogu kokku tuleb».⁵⁷

Töörahva nõukogu valiti Vastseliinas alles 1918. aasta jaanuaris, pärast seda kui Võrumaa Täitevkomitee oli 15. jaanuaril vallavalitsustele veel kord hoiatuse saatnud, et nad asjaajamise töörahva nõukogudele viivitamatult üle annaksid.⁵⁸

Peale muu arutas Vastseliina Valla Töörahva Nõukogu ka vallamaksude jaotamise küsimust. Maksude jaotamise aluseks otsustati võtta puhaskasumirublad ning maksu rõõda ka kauplustelt, tööstusasutustelt ja rehepeksumasinatelt. Sissetulekuid loodeti saada ka piimaühisuselt ja apteegilt.⁵⁹

Põlgaste valla tööliste ja maatameeste koosoleku protokollil järgi toimunud 3. detsembril Põlgaste vallamaja juures vallavanema ja vallakirjutaja juhatamisel valla «täiskogu» koosolek, kelle päevakorras olnud töörahva nõukogu liikmete valimine. Ettevõttest aga ei olevat midagi välja tulnud, sest peremehed ajanud selle nurja. Pärast seda pöördusid Põlgaste töörahva esindajad vallas asuva sõjaväeosa komitee poole, et soldatid aitaksid neil valimisi läbi viia.⁶⁰

Töörahva nõukogu valiti Põlgastes 10. jaanuaril.⁶¹

Orava valla maatameeste, väikemaapidajate ja mõisateenijate koosolek toimus 9. novembril. Valla töörahva nõukogu sel korral veel ei valitud,⁶² küll aga valiti maatamees Oskar Oper valla esindajaks Võru Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogusse. Maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu valiti Oraval 19. novembril.⁶³

⁵³ ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 45, l. 1 ja 2.

⁵⁴ Sealsamas, l. 4.

⁵⁵ Sealsamas, s.-ü. 57, l. 1; ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 213, l. 1.

⁵⁶ ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 26, l. 8.

⁵⁷ ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 43, l. 2.

⁵⁸ Sealsamas, s.-ü. 23, l. 4.

⁵⁹ Sealsamas, s.-ü. 31, l. 2.

⁶⁰ ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 37, l. 1.

⁶¹ Sealsamas, l. 2.

⁶² Sealsamas, s.-ü. 36, l. 1.

⁶³ Sealsamas, l. 2.

5. jaanuaril toimunud Veriora Valla Töörahva Nõukogu koosolekul, mida juhatas esimees Rudolf Paading, valiti uus tootluskomisjon. Samal päeval alustati asjaajamise ülevõtmist vanalt vallavalitsuselt. Vallasekretär J. Hallop valiti ka Töörahva Nõukogu sekretäriks.⁶⁴

Vana-Roosa vallas valiti töörahva nõukogu 19. jaanuaril 1918. Kohe tekkisid äsjavalitud nõukogul ka raskused. Informeerinud maakonna Täitevkomiteed Töörahva Nõukogu loomisest, päris ta samas kirjas: «Aga kuidas on kantselei ülalpidamisega lugu? Kust saab katta kulused selle sisseseadmiseks, pitsati muretsemiseks jne.? Peale selle palume ka valla töörahva nõukogu liikmete palk ära määrata. Kas võib sekretäri palka mõisa sissetulekutest maksta?»⁶⁵

Vana-Roosa Töörahva Nõukogu ei püüdnudki vallavalitsuselt asjaajamist üle võtta, kuna kodanlike tegelaste propaganda oli neis tekkinud vale arusaamise, et töörahva nõukogud on valitud ainult mõisate ülevõtmiseks.⁶⁶

18. jaanuaril 1918 arutas Haanja vallavalitsus küsimust, kuidas täita Võrumaa Täitevkomitee käsku ja anda asjaajamine viivitamatult üle Töörahva Nõukogule, sest ei tahetud venitamise pärast revolutsioonilise tribunali kätte sattuda.

Töörahva Nõukogu liikmed omalt poolt nõudsid, et kui vallavalitsust neile üle ei anta, tuleb neile ilmaaegu viidetud päevade eest trahvi maksta. Vallavalitsus otsustaski ühel häälel vallavalitsuse, inventari ja rahasummad Haanja Valla Töörahva Nõukogule kohe üle anda ja tegi seda veel samal päeval.⁶⁷

Ka Aleksandri (Pragi) vallas saadi hakkama võrdlemisi lihtsalt. Töörahva nõukogu valiti siin detsembri lõpul ilma eriliste vahejuhtumiteta. 28. detsembril moodustati 4-liikmeline Täitevkomitee, kelle esimeheks sai Johannes Habicht, asetäitjaks Jaan Mosona, liikmeiks jäid Kusta Pallo ja Kusta Vill. Sekretäriks sai endine vallakirjutaja V. Külaots. 19. jaanuari koosolekul valiti kaks saadikut Võrumaa Töörahva Nõukogusse. Neiks oli Kusta Pallo ja Albert Vaask. Eesti töörahva põllumajanduslikust kongressist 5. ja 6. jaanuaril 1918 võttis osa Täitevkomitee esimees J. Habicht.⁶⁸

Kasaritsa vallas polnud samuti raskusi nõukogude võimu kehtestamisega ja valla täitevkomitee loomisega. Valla töörahva esindaja Juhan Raudsepp valiti Tallinnas 13.—15. augustil 1917 toimunud Eesti maatameeste konverentsil Eesti Maatameeste Keskkomitee liikmeks. Tema organiseeris maatameeste nõukogu ka kohapeal.⁶⁹

Kasaritsas oli bolševikel suur poolehoid. Eesti Asutava Kogu valimistel 21. ja 22. jaanuaril 1918 sai nende nimekiiri 947, kõik teised parteid aga kokku vaid 380 häält. «See on nii suur enamlaste võit, nagu seda seniste teadete järgi veel kusagil teises vallas ei ole olnud,» konstateeris töölisajaleht «Rahva Häälel».⁷⁰

Energilist organiseerimis- ja selgitustööd Võrumaal tegid bolševikud Leegenid — Tsooru vallas Friedrich Leegen, Rõuges tema lellepoeg Oskar Leegen.

Voldemar Leegen, tsaaarmee ohvitser, kes 1917. aasta sügisel külastas Tsoorus oma venda Friedrichi, jutustab, et seal oli loodud töörahva nõukogu, kuhu kuulusid kehvikud ja sulased, kes olid nüüd saanud töölisteks peremeesteks. Juhtimine ja valitsemine oli nende käes. Suurem osa vallamakse oli määratud suurtalunikele. «Kogu seda pulbitsevat elu juhtis Tsooru valla töörahva nõukogu, mille esimeheks oli vend Friedrich,»

⁶⁴ Sealsamas, s.-ü. 21, l. 1; s.-ü. 39, l. 1.

⁶⁵ Sealsamas, s.-ü. 18, l. 4.

⁶⁶ «Eesti Teataja» kirjasaatja teatas Vana-Roosalt, et sealse valla Töörahva Nõukogu koosnes juhuslikest inimestest ja oli valitud liig väikesearvulise koosoleku poolt, kelle moodustanud vaid paar väljastpoolt tulnud agitaatorit ja mõned vallamaja lähedal elavad eidekesed. Edasi kirjutatakse samas ajalehes: «Vana-Roosal (Võrumaal) on paar kodanlaste agitaatorit G. Mõttus ja J. Taru, kes püüavad seletada, et enamlased jagavad kõik omavahel ära, olgu see riie, raha ehk mistahes... Peale selle jagatavat ka kõik tööd omavahel ära. Isegi lehma lüpstavat ühiselt jne.» («Eesti Teataja» 31. jaan. 1918.)

⁶⁷ ÜRRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 23, l. 4.

⁶⁸ Sealsamas, s.-ü. 32, l. 1; s.-ü. 27, l. 1—4.

⁶⁹ «Tööline» 23. aüg. 1917.

⁷⁰ «Rahva Häälel» 30. jaan. 1918.

kirjutab Voldemar Leegen. Oskar Leegen andis oma panuse nõukogude võimu kindlustamiseks Rõuge vallas, kus ta oli töörahva nõukogu esimeheks.⁷¹

Ka Koiola vallas töötas 15-liikmeline maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu, kelle esimeheks oli Jaan Luts. Nõukogu organiseeris muu hulgas ka 35-mehelise punakaardisalgla.⁷²

Mõniste ja Laanemetsa vallas kukutati tagurlikud vallavalitsused novembri lõpul, mõisad võeti töörahva kätte ja arreteeriti parunite käsilased, kes mõisaid laastasid.⁷³

Vana-Antsla vallas korraldati töörahva nõukogu valimised 1918. aasta jaanuari algul ja moodustati 9. jaanuaril täitevkomitee eesotsas Johan Joakitiga. Samal päeval valiti täiendavalt kaks saadikut maakonna Töörahva Nõukogusse.⁷⁴ Kuna hiljem kaevati, et vallavalitsuse poolt korraldatud valimised olevat olnud puudulikult ette valmistatud, siis toimusid 28. jaanuaril uued valimised, mida juhtis Võrumaa Töörahva Nõukogu liige Kr. Zimmer. Pärast seda, kui ta oli selgitanud valimismäärust, selgus, et paljudel koosolekule ilmunud taluomanikel polnud hääleõigust ning nad lahkusid. Kr. Zimmer luges ka ette Nõukogude valitsuse poolt vastuvõetud «Töörahva ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon» ja selgitas punakaardi asutamise küsimust, mis kõigiti heaks kiideti.⁷⁵

1918. aasta jaanuari algul pöördus Võrumaa Täitevkomitee Toolamaa vallavalitsuse poole järelepärimisega, miks vallas pole töörahva nõukogu valitud. Vallavalitsus vastas 11. jaanuaril, et 30. novembril kokkutulnud koosolek olevat otsustanud töörahva nõukogu mitte valida. Nüüd olevat 10. jaanuaril valimised siiski toimunud.

Koosolekul löid välja lahkkelid valla töörahva ja mõisatööliste vahel. Mõisatöölised ja mõisa maal elavad maatamehed, kes kartsid, et mõisa ülevõtmise puhul ei maksta neile enam palka viljas, vaid rahas, mille väärtus oli langenud, tegid teatavaks, et nad valla töörahva nõukogu valimistest osa ei võta, ei luba nõukogul end mõisa asjadesse segada ega kontrollida nende poolt valitud vanemate nõukogu tegevust mõisas.

Lõpuks lepiti kokku, et nõukogu end mõisa valitsemisse ja ülevõtmisse ei sega, vaid ajab ainult valla jooksvaid asju. Nüüd nõustusid mõisamehed oma esindajate valimisega valla töörahva nõukogusse.⁷⁶

Vastse-Roosa vallas toimusid töörahva nõukogu valimised 6. detsembril 1917.⁷⁷

Krootuses korraldas vallavalitsus töörahva nõukogu valimised 15. detsembril, nagu oli ette nähtud Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu eeskirjas. Kuid vallavalitsuse poolt moodustatud valimiskomisjon talitas kohaliku külakodanluse huvides, hoopis vastupidi töörahva klassihuvidele. Valima olid kutsutud kõik valla elanikud, kes olid saanud 18 aastat vanaks, välja arvatud ainult mõisnikud. Ja hallparunid olidki kõik aegsasti kohal, et valida töörahva nõukogu. Valimas käijaid oli vähe, vaid saja inimese ümber. Valiti ka saadik Võrumaa Töörahva Nõukogusse.⁷⁸

Meeksi valla töörahva nõukogu valimisega oli algusest peale äpardusi ning ta tuli mitu korda ümber valida. Esimene Töörahva Nõukogu koosolek toimus 5. detsembril. Sel koosolekul, mille avas vallavanem, valiti täitevkomitee, tema esimees, selle abi, sekretär, kelleks sai senine vallasekretär, ja sekretäri abi. Kuid juba kolme päeva pärast astus esimees tagasi.⁷⁹

⁷¹ Voldemar Leegen, Mälestusi Võru 1917.—1918. aasta revolutsioonilistest tege-
lastest. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 327—328.

⁷² ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 13, l. 5.

⁷³ ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 219, l. 2, 3.

⁷⁴ ORRKA, f. R-1744, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1.

⁷⁵ Sealsamas, l. 7. Akadeemilise Ajaloo Seltsi poolt kogutud rahvamälestustes öel-
dakse, et Vana- ja Uue-Antsla valla võtnud bolševikud eesotsas oma juhi Paadusepaga
üle 1918. aasta veebruari keskel. (Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluule
osakond, f. 199, m. 30, lk. 383.)

⁷⁶ ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s.-ü. 400, l. 1, 2. Samasugune konflikt valla ja mõisa
töörahva vahel esines ka Vana-Roosas.

⁷⁷ Sealsamas, s.-ü. 39, l. 1.

⁷⁸ Sealsamas, s.-ü. 33, l. 1.

⁷⁹ Sealsamas, s.-ü. 34, l. 1, 3.

10. detsembril toimus Nõukogu uus koosolek, kus pidi arutusele tulema ka uue esimehe küsimus. Kuid enne seda kavatseti ära pidada Meeksi mõisa tööliste koosolek vanemate nõukogu valimiseks. Koosolekule aga ei tulnud mitte ühtegi mõisatöölisi. Nagu selgus, oli siingi puhkenud vastuolu mõisatööliste ja valla töörahva vahel, mida küla-kodanlus ja mõisaametnikud igati õhutasid, hirmutades mõisatöölisi, et pärast mõisa ülevõtmist ei tasuta neile palka enam viljas ja toiduainetes.

Mõisatööliste eemalejäämine ja Nõukogu mõnede liikmete poliitiline ebakindlus viisid selleni, et Nõukogu otsustas oma volitused maha panna. Koosoleku protokollis öeldakse: «Tähele pannes, et keegi koosolekule selleks otstarbeks ilmunud ei ole ja, nagu koosolekule teada, ei leidugi selle valla piirkonnas mõisatöölistest isikuid, keda selle ameti peale (s. o. mõisavanemate nõukogu liikmeks — J. S.) valida võiks, sest et töölisteks on alaealisi ja täiesti vanu rakuu, kes kohustusi täita ei jõua ehk ei saa. Neid põhjusi läbi kaaludes, jõudsimme meie, koosolijad, otsusele, et selle valla töörahva nõukogu tegevus ilma vanemate nõukoguta on piiratud ja niisuguses seisukorras, et võimatu on tegevust edasi jätkata. Sellepärast ühinesime sel mõttel, et oma volitusi tänasest päevast maha panna.»⁸⁰

Lõpuks läks Võrumaa Täitevkomitee instruktori kaasabil korda Meeksi valla mõisates vanemate nõukogud ära valida ja ka valla Töörahva Nõukogu tööle rakendada.

Nõukogude võimu kehtestamisest Kooraste vallas kirjutasid ajalehed «Tööline» ja «Maatamees». Nende sõnumites räägitakse, et 1. detsembril toimus siin valla maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu valimine, kusjuures paljud maatamehed ei olnud vallavalitsuselt koosolekukutset saanud. Viimased olid üksnes mõisa kontorisse, mõisnike poolehoidjatele ja suuremate talude omanikele viidud, kes need pidid edasi andma adressaatidele, kuid jätsid selle tegemata.

Sellele vaatamata kogunes kuulduste põhjal koosolekule üsna palju maatamehi, kes avaldasid protesti vallavalitsuse niisuguse talitusviisi vastu. Telgitagused tegelinskid olid hoolt kandnud, et töörahva nõukogusse valitavate nimekirja oli võetud peamiselt mõisaomanike truud orjad. Nagu narrimiseks oli nimekirja lõppu märgitud ka paar töölisi.

Puhkes meelepaha. Taheti teada, kes julges koostada sellise nimekirja. Lükati lahti vaheuks, mis lahutas saksikut vallavalitsust rahvast. Too püüdis oma käsi puhtaks pesta, kuid ei aidanud midagi, nimekirja tuli tühistada. Pärast seda valis töörahvas valimis-komisjoni ja koostas oma kandidaatide nimekirja. Nõukogusse valiti 6 seltsimeest, üks neist ka maakonnannõukogu liikmeks.⁸¹

Koorastes ei tahtnud ka valla toitluskomitee oma asjaajamist Töörahva Nõukogule üle anda. Alles siis, kui maakonna Täitevkomitee vahele astus ja lubas toitluskomitee liikmed vastutusele võtta, andsid viimased oma arvepidamise ja kirjavahetuse üle.⁸²

Võrumaa punakaardi ülem V. Leegen jutustab oma mälestustes, et mitmes vallas, nagu Krabis ja Urvastes, aga ka tema oma koduvallas Tsoorus suudeti vana vallavalitsus «kukutada» ja võim nõukogude kätte võtta alles pärast seda, kui ähvardati kasutada relvastatud jõudu. Krabi vallas püüdsid endised vallaisad isegi relvadega vastu hakata, mis aga nurja aeti.⁸³

*

Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele saabunud aruandeist nähtub, et juba 1918. aasta jaanuari teisel poolel oli suures enamikus Eesti valdades töörahva nõukogud ja nende täitevkomiteed valitud ja vallavalitsuste asjaajamine üle võetud. Järgnevatel nädalatel jooksul loodi rohkesti uusi nõukogusid. Kuna neil aga puudusid vajalikud töökogetused ja poliitiline kirjaoskuski enamasti soovida jättis, tegut-

⁸⁰ Sealsamas, l. 4.

⁸¹ «Maatamees» 12. dets. 1917; «Tööline» 9. dets. 1917.

⁸² ORRKA, f. R-1299, nim. 1, s. ü. 22, l. 3.

⁸³ Voldemar Leegen, Mälestusi Võru 1917.—1918. aasta revolutsioonilistest tegevlastest. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 332.

ses suur osa neist nõrgalt. Nõukogude võimu kindlustamine valdades nõudis palju rohkem aega, kui seda tegelikult käepärast oli.

Venemaa Asutava Kogu valimiste tulemused Eestis näitasid, et nõukogude võimul ja bolševike parteil oli maakondades ja valdades suur poolehoid. Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ajal VSDT(b)P Eestimaa Komitee poolt maale saadetud agitaatorid ja bolševistlik ajakirjandus olid teinud suure töö kehvtalurahva hulkade koondamisel proletariaadi võitluslipu alla. Harju-, Tartu-, Viljandi-, Viru- ja Võrumaal saavutasid bolševikud valimistel esikoha. Üle kogu Eesti anti bolševike nimekirja poolt 40 protsenti hääletamisest osavõtnute häälest.

Ka mitmel pool valdades said bolševikud rohkem hääli kui kõik teised parteid kokku. See näitab, et nõukogude võimu ei tulnud maal rajada tühjale kohale, vaid selleks oli soodus pind juba ette valmistatud.

Eesti kodanlus püüdis erilise ägedusega oma võimuaparaati säilitada, nähes neis viimseid tugipunkte võitluses töörahva võimu vastu. Sel eesmärgil levitas ta hirmu- ja õudusjutte ning organiseeris terroristlikke akte, kuid kõik see ei suutnud nõukogude võimu võidukäiku peatada.

Saabus toimetusse
30. VII 1967

И. СААТ

УСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ВОЛОСТЯХ ЭСТОНИИ В ПЕРИОД ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

(октябрь 1917 — февраль 1918)

Резюме

Создание советских органов власти — избрание волостных Советов и их исполкомов в Эстонии — началось сразу же после победы Октябрьской революции в октябре 1917 года и продолжалось весь период Советской власти, т. е. три с половиной месяца, до оккупации Эстонии немецкими кайзеровскими войсками.

Возможности для создания и укрепления Советов депутатов трудящихся в разных волостях были различными.

Уже в период подготовки Октябрьской революции в некоторых волостях возникли организации РСДРП(б) или профсоюзные организации батраков и малоземельных крестьян, руководимые классово сознательными пролетариями. Там создание Советов депутатов трудящихся и других местных органов власти шло быстро. Во многих же волостях безземельные и малоземельные крестьяне были слабо организованы и сельской буржуазии удавалось укрепиться и подчинить их своему влиянию. Борьба за установление и укрепление Советской власти там требовала от трудящихся и большевиков больше сил и времени.

Результаты выборов во Всероссийское Учредительное собрание 12—14 ноября 1917 года показали, что Советская власть и партия большевиков завоевали доверие народных масс в уездах и волостях.

В период подготовки Октябрьской революции Эстонский комитет РСДРП(б) направлял в деревню партийных агитаторов. Большевистской печатью была также проделана большая работа по сплочению беднейших и малоземельных крестьян под знаменем пролетарской революции. По всей Эстонии большевистские списки получили 40% всех поданных голосов. Во многих волостях большевики получили больше голосов, чем все другие партии, вместе взятые. Это показывает, что Советская власть утвердилась не на пустом месте, а для победы ее уже летом и осенью была подготовлена благоприятная почва.

1 ноября 1917 года Исполнительный Комитет Советов рабочих и воинских депутатов Эстонии принял постановление о проведении 19 ноября 1917 года выборов в волостные и уездные Советы. В этот же день было утверждено временное положение об уездных и волостных Советах, согласно которому в Советы избирались трудящиеся, достигшие 18-летнего возраста. Избирательное право имели батраки, служащие, малоземельные крестьяне, ремесленники, не пользующиеся наемным трудом. В волостной Совет избирался один депутат от 200 жителей, в уездный — от 2000. Составление избирательных списков было возложено на старые волостные управы

или правления дооктябрьского периода. Волостные управы должны были составить избирательную комиссию из пяти лиц, пользующихся избирательным правом.

Исполком Советов Эстонии всячески настаивал на немедленном избрании волостных Советов, так как необходимо было приступить к проведению в жизнь декрета Советского правительства о земле. Волостные Советы должны организовать конфискацию баронских имений на местах и их работу на новых началах. Но так как многие волостные управы затягивали избрание Советов, то вскоре срок выборов был продлен до 17 декабря.

Эстонская буржуазия предпринимала отчаянные попытки сохранить в своих руках хоть некоторые второстепенные органы волостного самоуправления и использовать их в борьбе против власти трудящихся. С этой целью она распространяла самые невероятные слухи, пугала народ приходом немецких оккупантов и организовывала террористические акты. Но контрреволюционным элементам в деревне не удалось остановить победоносное шествие Советской власти.

В волостях Хярьюского уезда устанавливать Советскую власть помогали уполномоченный Военно-революционного комитета Эстонии Я. Икмельт вместе с председателем Временного уездного исполкома А. Кюннапуу. В некоторых волостях уезда местная деревенская буржуазия оказывала упорное сопротивление, используя при этом старые волостные управы, находящиеся под ее влиянием. Так, председатель волостной управы Рапла Т. Гендриксон и волостной писарь Тидеман призывали крестьян к неповиновению Советскому правительству и к неисполнению постановлений Исполкома Советов рабочих и воинских депутатов Эстонии о назначении выборов в волостные Советы. За это они были отданы под суд.

Новые волостные Советы избрали исполкомы с их отделами. Исполком волости Кейла, например, состоял из следующих отделов: административный (делопроизводство волости, финансы, составление бюджета), продовольственный, сельскохозяйственный, отдел народного просвещения (школы, библиотеки), социального обеспечения, народной защиты (милиция), здравоохранения, дорожный.

Волостные Советы уезда занимались главным образом конфискацией имений и налаживанием их хозяйства, реорганизацией народного образования в интересах рабочих и крестьян.

В Ярваском уезде в конце октября были проведены выборы Советов в волостях Лехтсе и Вяйтсе. Выборами руководили организации РСДРП(б).

В некоторых волостях бывшие буржуазные управы бойкотировали вновь избранные Советы и отказывались передать им волостное делопроизводство. Лишь в январе 1918 года в Сяревереской, Вяйярвеской и некоторых других волостях делопроизводство перешло в руки вновь избранных Советов.

В Амблаской волости кулаки и члены старой управы также саботировали выборы Советов. Но так как в волости была организация трудящихся — «Общество рабочих Амбла», председатель которого большевик Я. Липпус вел активную разъяснительную работу среди населения, удалось быстро сломить сопротивление деревенской буржуазии и организовать выборы новых органов.

Во многих волостях уезда кулаки сотрудничали с прибалтийско-немецкими баронами. В результате этого последним удавалось затягивать переход имений в руки народа. Бароны и их управляющие разбазаривали скот, хлеб и другое народное добро.

В помощь Ярваским безземельным и малоземельным крестьянам Исполком Советов Эстонии направил отряды таллинских рабочих-красногвардейцев во главе с инструкторами, которые разогнали вооруженные отряды кулаков (отряды «самозащиты») и отобрали у них оружие.

В большинстве волостей Ляэнского уезда Советы депутатов трудящихся к концу 1917 года были избраны, но занимались главным образом проведением в жизнь декрета о земле, делопроизводство же оставалось в руках бывших волостных управ.

14 января 1918 года волостные правления находились еще в руках прежних буржуазных волостных старшин и писарей. Старые управы продолжали созывать «общие собрания» жителей волости, в которых наряду с трудящимся населением участвовали кулаки, торговцы и т. д. Но с помощью таллинских рабочих в волостях были организованы отряды красногвардейцев из местных беднейших крестьян, а у кулачества было изъято оружие. В таких волостях власть полностью перешла в руки трудящихся. Организующим центром в уезде стала волость Велизе, крестьяне которой во главе с Михкемом Айтсамом уже во время первой русской революции играли видную роль в революционном движении уезда.

Создание Советов депутатов трудящихся в волостях Пярнуского уезда было в основном закончено в январе 1918 года, но их положение не было еще прочным, о чем в середине января на расширенном Пленуме Советов рабочих и воинских депутатов Эстонии сообщил представитель Пярнуского уездного Исполкома Д. Пайст.

В уезде возникли трудности при осуществлении декрета о земле. Помещики и

служащие именованной планомерно уничтожали имущество. Пасторы, священники и кистеры при помощи лживых сообщений, почерпнутых из различных буржуазных бульварных газет, пытались вызвать среди народа страх и возбуждение, представить декрет о земле в искаженном виде.

Но несмотря на все трудности создание Советских органов власти в Пярнуском уезде было в основном закончено в январе 1918 года. Наиболее активную роль в уезде играл Совет Хяэдэмээстеской волости во главе с председателем Оскаром Лааном.

В волостях Тартуского уезда в начале декабря, как сообщил член Тартуского Комитета РСДРП(б) Х. Суудер на конференции безземельных крестьян, выборы новых органов власти проводились медленно. Но в декабре установление Советской власти ускорилось. Влияние большевиков в Тартуском уезде было сильнее, чем во многих других уездах, но и классовая борьба была чрезвычайно острой.

Спротивление кулачества Советской власти организовал бывший председатель уездного правления меньшевик И. Янс. В некоторых волостях уезда кулаки оказывали Советской власти вооруженное сопротивление. В Тяхтвереской волости прибалтийско-немецкие бароны вместе с эстонскими кулаками совершили кровавое злодеяние. Местным властям стало известно, что на хуторе барона фон Бока проходили тайные собрания. Когда представители власти вместе с отрядом красногвардейцев подошли к хутору, чтобы разогнать белогвардейское сборище, по ним открыли огонь из винтовок, в результате чего семь красногвардейцев было убито и десять ранено.

И в других волостях Тартуского уезда эстонские кулаки и прибалтийско-немецкие бароны организовывали тайные склады оружия и очаги сопротивления.

В январе 1918 года во всех волостях уезда советские органы власти были созданы, но укрепление их требовало больше времени.

В волостях Вильяндиского уезда, также как и в Тартуском, кулацкие элементы оказывали Советской власти сильное сопротивление, главным организатором которого стал бывший уездный комиссар Временного правительства Г. Тальте.

Буржуазные деятели рассылали волостным правлениям нелегальные «циркуляры», в которых пытались исказить политику Советской власти, подстрекали к саботажу, сопротивлению. Они объясняли, что в Советах трудящихся якобы Советское правительство не видит органов власти, а предназначены они для замены волостных земельных комитетов и должны заниматься только земельным вопросом.

К концу декабря 1917 года органы Советской власти были созданы в большинстве волостей уезда. Волостные управы перешли в руки народа, продовольственные комитеты были переизбраны, были проведены мероприятия по улучшению школьного дела.

Так, в волости Хельме, где большевики были популярны и имели влияние, они получили большинство в Совете, создали Исполком с отделами и взяли делопроизводство уже в ноябре в свои руки. Сопротивление буржуазных элементов было подавлено. Была создана Красная гвардия.

Но в некоторых волостях, например Хуммули, в Совете преобладали оппортунистические элементы, которые выступали за сотрудничество с деревенской буржуазией. По требованию трудящихся волостной Совет в Хуммули была переизбрана.

В Вируском уезде бывшая уездная управа Временного правительства была ликвидирована Исполкомом Советов рабочих и воинских депутатов Эстонии, но она продолжала контрреволюционную деятельность в подполье, организуя кулацкие банды «самозащиты» и рассылая волостным управам «циркулярные указания».

В некоторых волостях трудящиеся обратились в Исполком Совета рабочих и воинских депутатов Эстонии, так как своими силами не могли справиться с противодействием кулацких элементов. Кулаки и их агенты ходили по дворам, запугивая население приходом немецких оккупантов. В такие волости на помощь трудящимся крестьянам направлялись отряды рабочих-красногвардейцев из 5—6 человек во главе с инструктором.

В Вируском уезде были и такие волости, в которых уже в августе-сентябре 1917 года, после перевыборов органов волостного самоуправления царского времени, в период буржуазного Временного правительства, в волостных советах и их управах завоевали большинство или получили значительное количество мест безземельные и малоземельные крестьяне (Вихула, Йоала, Пюсси и др.). В таких волостях сразу после победы Октябрьской революции была организована Советская власть.

В волостях Йоала и Вихула старые волостные Советы, в которых безземельные и малоземельные крестьяне имели большинство, объявили себя Советами депутатов трудящихся и считали, что новые выборы проводить не следует. Но Исполком Советов рабочих и воинских депутатов Эстонии разъяснил, что выборы Советов даже в таких случаях должны быть непременно проведены.

Большую помощь безземельным и малоземельным крестьянам Вируского уезда в установлении и укреплении Советской власти оказывали рабочие цементных заводов

Азери и Кунда. Они помогали беднейшему крестьянству создавать свою вооруженную силу — отряды Красной гвардии или Народной милиции, что было необходимо для защиты советских органов власти.

В волостях Вырусского уезда выборы Советов трудящихся и принятие делопроизводства от старых волостных управ были проведены в основном в конце декабря и начале января следующего года. Но были и передовые волости (Кяхри, Казаритса, Тсоору), где новые советские органы власти приступили к работе уже в ноябре.

В организации волостных Советов уезда Выру видную роль играли Вольдемар, Оскар и Фридрих Лэгены и другие большевики. Они вели среди населения активную разъяснительную и организационную работу и завоевали доверие трудящихся крестьян. Например, на выборах Эстонского Учредительного собрания 21 и 22 января 1918 года в волости Казаритса большевики получили 947, а все буржуазные и мелкобуржуазные партии вместе — 380 голосов. Таким образом, список большевиков получил на 567 голосов больше, чем все другие списки, вместе взятые, что говорит об их огромном влиянии.

Из отчетов Исполкомов местных Советов, поступивших в Исполком Советов рабочих и воинских депутатов Эстонии, видно, что уже во второй половине января 1918 года в огромном большинстве волостей Эстонии (за исключением островов Сааремаа, Хийумаа и Муху, оккупированных немецкими войсками — 21 волость) были созданы Советы депутатов трудящихся, избраны их исполнительные комитеты и делопроизводство бывших буржуазных волостных правлений перешло в руки советских органов власти.

В последующие недели февраля было создано много новых Советов. Так как у них не было еще достаточного опыта работы и политической закалки, то в работе многих из них имели место большие недостатки. Укрепление Советской власти в волостях потребовало бы гораздо больше времени. За короткий период Советской власти, три с половиной месяца, молодые Советы не успели выполнить многого из того, что было ими запланировано.

Поступила в редакцию
30/VII 1967

J. SAAT

DIE ERRICHTUNG DER SOWJETMACHT IN DEN ESTNISCHEN LANDGEMEINDEN IN DER PERIODE DER OKTOBERREVOLUTION

(Oktober 1917—Februar 1918)

Zusammenfassung

Die Erschaffung sowjetischer Machtorgane — der Gemeindegewerkschaften und deren Exekutivkomitees — begann in Estland gleich nach dem Sieg der Oktoberrevolution im Oktober 1917 und dauerte die ganze sowjetische Periode hindurch, d. h. dreieinhalb Monate — bis zur Besetzung Estlands durch die deutschen Truppen.

In den verschiedenen Landgemeinden bestanden ungleiche Möglichkeiten zur Erschaffung und Festigung der Sowjets der Werktätigendeputierten.

Bereits in der Vorbereitungsperiode der Oktoberrevolution entstanden in einigen Landgemeinden Organisationen der RSDAP(B) oder Gewerkschaften der Tagelöhner und landarmen Bauern, von klassenbewußten proletarischen Parteien geleitet. In solchen Landgemeinden ging die Bildung der Sowjets der Werktätigendeputierten und der anderen örtlichen Machtorgane rasch vor sich. In anderen Landgemeinden dagegen waren die landlosen und landarmen Bauern nur schwach organisiert, so daß die Landbourgeoisie ihre Positionen festigen und ihren Einfluß vertiefen konnte. Der Kampf um die Errichtung und Festigung der Sowjetmacht erforderte dort von den Werktätigen und Bolschewiki mehr Zeit und größere Anstrengungen.

Die am 12.—14. November 1917 stattgefundenen Wahlen der Allrussischen Konstituierenden Versammlung bezeugten, daß die Sowjetmacht und die bolschewistische Partei sich in den Landkreisen und Landgemeinden das Vertrauen der Volksmassen erworben hatten.

In der Vorbereitungsperiode der Oktoberrevolution entsandte das Estländische Komitee der RSDAP(B) Parteifunktionäre als Agitatoren aufs Land. Die bolschewistische Presse leistete vieles, die landlosen und ärmeren Bauern um die Fahnen der proletarischen Revolution zu scharen. In ganz Estland wurden 40% aller abgegebenen Stimmen für die bolschewistischen Wahllisten abgegeben. In vielen Landgemeinden erhielten die Bolschewiki mehr Stimmen als alle anderen Parteien zusammen. Das bezeugt, daß die

Sowjetmacht nicht auf einer leeren Stelle errichtet wurde, und daß die Vorbedingungen ihres Sieges bereits im Sommer und Herbst geschaffen worden waren.

Am 1. November 1917 beschloß das Exekutivkomitee der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands, am 19. November 1917 die Wahlen der Landgemeinde- und Landkreissowjets zu veranstalten. Am selben Tage wurden zeitweilige Wahlbestimmungen gutgeheißen, wonach in die Sowjets Werkstätige gewählt werden konnten, welche die Altersgrenze von 18 Jahren erreicht hatten. Wahlberechtigt waren die Tagelöhner und Angestellten, sowie diejenigen landarmen Bauern und Handwerker, die keine Lohnarbeiter beschäftigten. In den Landgemeindesowjets wurde ein Deputierter je 200 Einwohner gewählt, in den Landkreissowjets ein Deputierter je 2000 Einwohner. Die Zusammenstellung der Wahllisten wurde den alten Gemeindeverwaltungen (aus der Zeit vor der Oktoberrevolution) anvertraut. Die Gemeindeverwaltungen hatten Wahlkommissionen von je fünf Wahlberechtigten zu bilden.

Das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands bestand auf der unverzüglichen Wahl der Landgemeindesowjets, da es unumgänglich notwendig war, das von der Sowjetregierung erlassene Dekret über den Grund und Boden in die Wirklichkeit umzusetzen. Die Landgemeindesowjets hatten die Konfiskation der Adelsgüter zu organisieren und die Arbeit in denselben neuzugestalten. Da aber viele Gemeindeverwaltungen die Wahlen der Sowjets hinauszögerten, wurde der Termin der Wahlen bald auf den 17. Dezember verschoben.

Die estnische Bourgeoisie machte verzweifelte Versuche, wenigstens in einigen zweitrangigen Organen der ländlichen Selbstverwaltung die Oberhand zu behalten, um durch sie gegen die Macht der Werkstätigen anzukämpfen. Mit diesem Ziel verbreitete sie die unmöglichsten Gerüchte und suchte, das Volk durch die Ankündigung baldiger deutscher Okkupation und durch terroristische Akte einzuschüchtern. Trotz alledem gelang es den konterrevolutionären Elementen nicht, den Siegeszug der Sowjetmacht auf dem Lande aufzuhalten.

In den Landgemeinden des Kreises Harjumaa halfen der Bevollmächtigte des Revolutionären Militärkomitees Estlands J. Ikmelt und der Vorsitzende des provisorischen Exekutivkomitees des Kreises A. Künnapuu die Sowjetmacht zu errichten. In einigen Landgemeinden des Kreises leistete die örtliche Dorfbourgeoisie hartnäckigen Widerstand, wobei sie sich auf die unter ihrem Einfluß stehenden alten Gemeindeverwaltungen stützte. So riefen der Vorsitzende der Raplaschen Gemeindeverwaltung T. Hendrikson und der Gemeinbeschreiber Tiidemann die Bauern auf, der Sowjetregierung Gehorsam zu verweigern und die Verfügungen des Exekutivkomitees der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands über die Wahlen der Landgemeindesowjets unbeachtet zu lassen. Dafür wurden Hendrikson und Tiidemann vor Gericht gestellt.

Die neuen Landgemeindesowjets wählten Exekutivkomitees und deren Unterabteilungen. Das Exekutivkomitee der Gemeinde Keila z. B. bestand aus folgenden Abteilungen: Administration (Sekretariat, Finanzsachen, Budget), Verpflegung, Agrikultur, Volksunterricht (Schulen, Bibliotheken), soziale Fürsorge, Volksschutz (Miliz), Sanitätswesen, Wegebau.

Die Landgemeindesowjets der Landkreise beschäftigten sich vor allem mit der Konfiskation der Adelsgüter, mit der Umgestaltung ihrer Wirtschaft und mit der Reorganisation des Volksunterrichts im Interesse der Arbeiter und Bauern.

Im Kreise Järvamaa fanden Ende Oktober Wahlen der Sowjets in den Landgemeinden Lehtse und Väätsa statt. Die Wahlen wurden von den Organisationen der RSDAP(B) geleitet.

In einigen Landgemeinden wurden die neugewählten Sowjets von den früheren bürgerlichen Gemeindeverwaltungen boykottiert, die sich weigerten, ihnen die Angelegenheiten der Gemeinden anzuvertrauen. In den Landgemeinden Säreve, Väinjärve u. a. übernahmen die neugewählten Sowjets erst im Januar 1918 die Sachführung.

In der Landgemeinde Ambla wurden die Wahlen gleichfalls von den Kulaken und den Mitgliedern der alten Gemeindeverwaltung sabotiert. Da es aber in der Gemeinde eine Organisation der Werkstätigen gab — die «Gesellschaft Amblascher Arbeiter» —, deren Vorsitzender, der Bolschewik J. Lippus, unter der Bevölkerung eine aktive Aufklärungsarbeit entwickelte, so konnte hier der Widerstand der Dorfbourgeoisie rasch überwunden und die Wahlen der neuen Organe organisiert werden.

In mehreren Gemeinden des Kreises Järvamaa wirkten die Kulaken mit dem baltisch-deutschen Adel zusammen. Infolgedessen konnte der Adel den Übergang der Güter in die Hände des Volkes hinausschieben. Die Gutsbesitzer und Gutsverwalter verschleuderten Getreide, Vieh und sonstiges Volksgut.

Das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands entsandte nach Järvamaa einige Trupps Rotgardisten aus den Reihen der Tallinner Arbeiter. Diese Trupps, mit Instruktoren an der Spitze, unterstützten die landlosen und landarmen Bauern: die Kulakbanden (Abteilungen des «Selbstschutzes») wurden auseinandergejagt und entwaffnet.

In den meisten Landgemeinden des Kreises Läänemaa waren die Sowjets der Werk-

tätigendeputierten am Ende des Jahres 1917 bereits gewählt, doch beschäftigten sie sich hauptsächlich mit der Verwirklichung des Dekrets über den Grund und Boden, während die Sachführung in den Händen der alten Gemeindeverwaltungen verblieb.

Am 14. Januar 1918 saßen in den Gemeindeverwaltungen des Kreises noch die bürgerlichen Gemeindeältesten und -schreiber. Die alten Verwaltungen riefen nach wie vor «allgemeine Versammlungen» der Einwohner zusammen, an denen neben den Werk-tätigen auch Kulaken, Händler u. dgl. teilnahmen. Mit Hilfe der Tallinner Arbeiterschaft aber wurden in den Landgemeinden Rotgardistentrupps von ärmeren Bauern gebildet; die Kulaken mußten ihre Waffen abliefern. In den betreffenden Landgemeinden übernahmen die Werk-tätigen die ganze Macht. Organisationszentrum des Kreises wurde jetzt die Gemeinde Velise, deren Bauernschaft mit Mihkel Aitsam an der Spitze bereits während der ersten russischen Revolution eine wichtige Rolle in der revolutionären Bewegung des Kreises gespielt hatte.

In den Landgemeinden des Kreises Pärnumaa war die Erschaffung der Sowjets der Werk-tätigendeputierten im allgemeinen bereits im Januar 1918 abgeschlossen, doch war ihre Lage fürs erste nicht gefestigt, wie es der Vertreter des Exekutivkomitees des Kreises Pärnumaa D. Paist auf dem erweiterten Plenum der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands Mitte Januar mitteilte.

Im Kreis Pärnumaa entstanden gewisse Schwierigkeiten bei der Durchführung des Dekrets über den Grund und Boden. Die Gutsbesitzer und Gutsangestellten vernichteten planmäßig Inventar und Vorräte. Pastoren, Geistliche und Küster taten alles mögliche, durch lügenhafte, der bürgerlichen Asphaltpresse entlehnte Mitteilungen das Volk einzuschüchtern oder aufzuwiegeln, sowie das Dekret über den Grund und Boden verdreht darzustellen.

Trotz aller Schwierigkeiten war aber die Errichtung der sowjetischen Machtorgane im Kreis Pärnumaa im Januar 1918 fast überall abgeschlossen. Die aktivste Rolle spielte dabei der Sowjet der Landgemeinde Häädemeeste mit dem Vorsitzenden Oskar Laan an der Spitze.

In den Landgemeinden des Kreises Tartumaa gingen die Wahlen der neuen Machtorgane am Anfang Dezember langsam voran, wie es H. Suuder, Mitglied des Tartuer Komitees der RSDAP(B) auf der Konferenz landloser Bauern mitteilte. Im Laufe des Monats Dezember wurde dieser Prozeß aber beschleunigt. Die Bolschewiki übten im Kreis Tartumaa stärkeren Einfluß aus als in vielen anderen Kreisen, doch war hier auch der Klassenkampf ungemein scharf.

Der Widerstand des Kulakentums der Sowjetmacht gegenüber wurde hier von ehemaligen Vorsitzenden der Kreisverwaltung, dem Menschewiken J. Jans organisiert. In einigen Landgemeinden des Kreises traten die Kulaken der Sowjetmacht bewaffnet entgegen. In der Landgemeinde Tähtvere begingen sie mit dem baltisch-deutschen Adel zusammen eine blutige Missetat. Die örtlichen Machtorgane hatten erfahren, daß in Baron von Bocks Gutshof geheime Versammlungen abgehalten wurden. Als sich die Vertreter der Macht und ein Rotgardistentrupp dem Hofe näherten, um den weißgardistischen Aufruhr zu zersprengen, wurden sie unter Gewehrfeuer genommen, wobei sieben Rotgardisten getötet und zehn verwundet wurden.

Auch in anderen Landgemeinden des Kreises Tartumaa wurden geheime Waffenlager und Widerstandsherde von estnischen Kulaken und baltischen Baronen organisiert.

Im Januar 1918 gab es bereits in allen Landgemeinden des Kreises sowjetische Machtorgane, doch bedurfte ihre Festigung noch einiger Zeit.

In den Landgemeinden des Kreises Viljandimaa leisteten die Kulaken — ganz wie in Tartumaa — der Sowjetmacht heftigen Widerstand, dessen Hauptorganisator der ehemalige Kreiskommissar der Provisorischen Regierung G. Talts war.

Die bürgerlichen Aufwiegler ließen den Gemeindeverwaltungen illegale «Rundschreiben» zukommen, in denen sie die Politik der Sowjetmacht entstellten und das Volk zu Sabotage und Widerstand aufzustacheln suchten. Sie erklärten, die Sowjetregierung sehe in den Werk-tätigensowjets keine eigentlichen Machtorgane; diese Sowjets sollten nur an die Stelle der in den Landgemeinden bestehenden Agrarkomitees kommen und sich bloß mit der Agrarfrage befassen.

Ende Dezember 1917 gab es Organe der Sowjetmacht in den meisten Landgemeinden des Kreises. Die Gemeindeverwaltungen wurden vom Volke übernommen, die Verpflegungskomitees neugewählt, einige das Schulwesen verbessernde Maßnahmen durchgeführt.

In der Landgemeinde Helme z. B., wo die Bolschewiki populär waren und großen Einfluß ausübten, erhielten sie im Sowjet die Mehrheit, erschufen das Exekutivkomitee nebst Abteilungen und übernahmen bereits im November die Sachführung. Der Widerstand bürgerlicher Elemente wurde unterdrückt und die Rote Garde gebildet.

In einigen Landgemeinden aber, z. B. in Hummuli, nahmen die Zusammenarbeit mit der Dorfbourgeoisie befürwortende opportunistische Elemente die Oberhand. Auf Ansuchen der Werk-tätigen wurden in Hummuli Neuwahlen des Gemeindegewalts veranstaltet.

Im Kreise Virumaa wurde die ehemalige Kreisverwaltung der Provisorischen Regierung von dem Exekutivkomitee der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands aufgelöst, setzte aber eine illegale konterrevolutionäre Tätigkeit fort, indem sie Kulakenbanden (den «Selbstschutz») organisierte und «Zirkularanweisungen» an die Gemeindeverwaltungen richtete.

Aus einigen Landgemeinden richteten die Werktätigen an das Exekutivkomitee der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands die Bitte, ihnen gegen Kulakenelemente Hilfe zu leisten. Kulaken und deren Agenten gingen auf dem Lande umher und suchten das Volk durch die drohende deutsche Okkupation zu terrorisieren. Nach solchen Gemeinden wurden den werktätigen Bauern zur Hilfe Rotgardistentrupps abgeordnet, aus 5—6 Arbeitern nebst einem Instruktor bestehend.

Im Kreise Virumaa gab es auch solche Landgemeinden, wo bereits in der Periode der bürgerlichen Provisorischen Regierung im August und September 1917 anlässlich der Neuwahlen der alten zaristischen Selbstverwaltungsorgane, die landlosen und landarmen Bauern in den Gemeinderäten und -verwaltungen die Mehrheit oder eine große Zahl Sitze erhalten hatten (Landgemeinden Vihula, Joala, Püssi u. a.). In solchen Gemeinden wurde gleich nach dem Siege der Oktoberrevolution die Sowjetmacht errichtet.

In den Landgemeinden Joala und Vihula erklärten sich die alten Gemeindegewählten, in welchen die landlosen und landarmen Bauern die Mehrheit hatten, als Sowjets der Werktätigendeputierten, wobei sie annahmen, daß sich die neuen Wahlen erübrigten. Das Exekutivkomitee der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands erläuterte aber die Frage dahin, daß die Wahlen der Sowjets auch in diesen Fällen unbedingt durchgeführt werden mußten.

Die Arbeiter der Zementwerke Aseri und Kunda standen der landlosen und landarmen Bauernschaft des Kreises Virumaa bei der Errichtung und Festigung der Sowjetmacht zur Seite. Sie halfen den ärmeren Bauern, ihre eigenen Streitkräfte — die Rote Garde oder die Volksmiliz — zu erschaffen, was für die Beschirmung sowjetischer Machtorgane unumgänglich notwendig war.

In den Landgemeinden des Kreises Võrumaa erfolgten die Wahlen der Werktätigensowjets und die Übernahme der Sachführung von den alten Gemeindeverwaltungen im allgemeinen Ende Dezember und Anfang Januar des folgenden Jahres. Es gab aber auch fortschrittliche Gemeinden (Kähri, Kasaritsa, Tsooru), wo die neuen sowjetischen Machtorgane bereits im November tätig waren.

Bei der Organisierung der Landgemeindegewählten des Kreises Võrumaa spielten Woldemar, Oskar und Friedrich Leegen und andere Bolschewiki eine wichtige Rolle. Sie entwickelten unter der Bevölkerung eine aktive organisatorische und aufklärende Arbeit und sicherten sich das Vertrauen der werktätigen Bauern. So erhielten die Bolschewiki bei den Wahlen der estnischen konstituierenden Versammlung am 21. und 22. Januar 1918 in der Gemeinde Kasaritsa 947 Stimmen, während alle bürgerlichen und kleinbürgerlichen Parteien zusammen 380 Stimmen erhielten. Auf diese Weise hatte die Liste der Bolschewiki um 567 Stimmen mehr als alle anderen Listen zusammen gerechnet, was von dem überaus großen Einfluß der Bolschewiki Zeugnis ablegt.

Aus den Berichten der Exekutivkomitees örtlicher Sowjets an das Exekutivkomitee der Sowjets der Arbeiter- und Soldatendeputierten Estlands ist zu ersehen, daß in der großen Mehrzahl der estnischen Landgemeinden (außer den 21 Gemeinden der durch deutsche Truppen besetzten Inseln Saaremaa, Hiiumaa und Muhu) bereits in der zweiten Hälfte Januar 1918 Sowjets der Werktätigendeputierten bestanden, ihre Exekutivkomitees gewählt worden waren und die Sachführung der ehemaligen bürgerlichen Gemeindeverwaltungen an die sowjetischen Machtorgane übergegangen war.

In den darauffolgenden Februarwochen wurden zahlreiche neue Sowjets geschaffen. Da sie noch keine genügenden Arbeitserfahrungen und keine politische Härting hatten, wies ihre Arbeit hier und da große Mängel auf. Die Festigung der Sowjetmacht in den Landgemeinden hätte bedeutend mehr Zeit erfordert. Während der kurzen sowjetischen Periode (dreieinhalb Monate) konnten die jungen Sowjets so manches Geplante nicht ausführen.

Eingegangen
am. 30. Juli 1967